

A BONDEI NÉP MA ÉLŐ HAGYOMÁNYAIRÓL

Szerencsés körülmények egybeesése folytán (és Dr. Pócs Tamás akadémikus közreműködésével) találkoztam Philip G. S. Mdoe-val, a Tanzániában és Kenyában élő *bondei* népcsoporthoz tartozó idős tanítóval a tanzániai Morogoróban, először 1987 januárjában, majd 1988 májusában. Az alábbi jegyzet a vele folytatott beszélgetések, általa készített írásos közlések és a kettőnk közötti levelezés alapján készült. A levelezés anyaga nagyrészt megsemmisült, így azzal kapcsolatban főként emlékezetemre támaszkodhatom.

Mdoe tanító úr 1987-ben 69–70 évesnek vallotta magát, de születésének pontos dátumára vonatkozóan nem rendelkezett hiteles okmányokkal.

Az alábbiakban magyar fordításban (a szükséges kommentárokkal) közlöm 1987 januárjában, szuahéli nyelven keletkezett, a tanzániai *bondei* nép történelméről és kultúrájáról szóló öt rövid írását.

1. Philip G. S. Mdoe

Nyika kelet-afrika történelmében

(Morogoro, 1987. január)

A Nyika elnevezést az a terület kapta, amely a Mwena folyótól, Mombasa déli környékét érintve, a nevezett folyó torkolatvidékéig terjed; további határa egy másik folyó, amely a Kifukua Springs nevű forrásoktól indul, vagyis a Mkomazi folyó, egészen Mkomazi városáig, ahol az esős évszakokban rendszerint összeolvad a jóval nagyobb Pangani folyóval. Tovább haladva kelet felé, a Mtae, Sangeni, Magunwe, Gonja valamint a Mshivi, Nkombola, Mlinga hegyek csúcsai és gerince a határ egészen Amboniig és Tangáig.

Ez a terület magába foglalja a kenyai Bondeiföldet, vagyis Usini, Ukigembe, Holoholo (Hoo-hoo) és Vanga területeket. Hozzájuk kapcsolódik Észak- (vagy másik hagyományos nevén) Felső Ubondei (Ubondei wa Juu): Uмба Katikati és Vanga Pwani, egészen Tangáig.¹ Röviden ez (a terület) egy jókora kört alkot a Mwena és a Mkomazi folyótól, Mkomazi város érintésével, keleti irányban, és *Mtae, Sangeni, Gonja, Mshivi, Magunwe, Nkombola, Mlinga, a Mgambo (Zingihata) folyó,* valamint *Amboni* és *Tanga* tartozik hozzá.

Ezt a területet nevezték *Nyikának* Mombasa (Mvita, Gunya) lakosai a 17–18. századtól kezdve. Azután minden oda érkező idegen is ezt az elnevezést használta. Tudnunk kell, hogy a mombasaiak nem helye-

¹ Az utóbbi a kenyai területektől délre, Tanzániában fekszik.

sen ejtették ki a *kigosi* elnevezést, ezért a *gosik* (vagyis a *bondeik*) névét *kingozi*-nak mondták. Ezekben az évszázadokban érkeztek a nevezett vidékre Muzából a jemeniek, hogy Vanga, Nyika lakosaitól kókuszszírt vásároljanak. Amikor az angolok új nevet kerestek a Mombasától délre eső valamikori német gyarmat számára, úgy döntöttek, hogy Tanganyikának nevezik el, mivel az ország, vagyis a Tangáig terjedő vidék közkeletű helyi elnevezése Nyika volt.

A *nyika* szó sík, száraz vidéket, aszályos, esőben szűkölködő bozótost jelent. Egy másik értelmezés szerint olyan hely, amelynek lakói az ismert nedvesebb területek népeitől eltérő szokásokat követnek, és csúfondárosak vagy dolyfősek. A régi könyvekben *wagothi*² (*wagosi*) néven szerepelnek. Azért hívták így őket, mert nehezen engedtek az iszlámnak, szemben a szomszédos népekkel, amelyek nem voltak ilyen makacsok. Ezek a *nyika*, *wagoshi/wagothi* néven ismert emberek, akiket egyes számban a *mgosi*, többes számban a *wagosi* szóval neveztek, tulajdonképpen a *bondeik* voltak. Így nevezték őket kb. a 7. századtól a 17. századig, vagyis már azelőtt, hogy az iszlám behatolt Kelet-Afrikába.

2. Philip G. S. Mdoe

Uzigua-ruvu (kwa waluvu) uluvu

(Morogoro, 1987. január)

Ha a *bondeik* és országuk, Bonde történelmét tanulmányozzuk, nagy segítségünkre lehet és igazol is bennünket, ha szintén megvizsgáljuk *waluvu/wazigua/wa luvu/waruvu (luvu/ruvu/zigua)* történetét is.

A *zigua/luvu* történelemből legelőször nem a *bondeik*hez fűződő viszonyaikat, hanem Bonde és a ziguák, azután a *bondeik* és a *szambaak* földjei közötti kapcsolatokat vizsgáljuk meg.

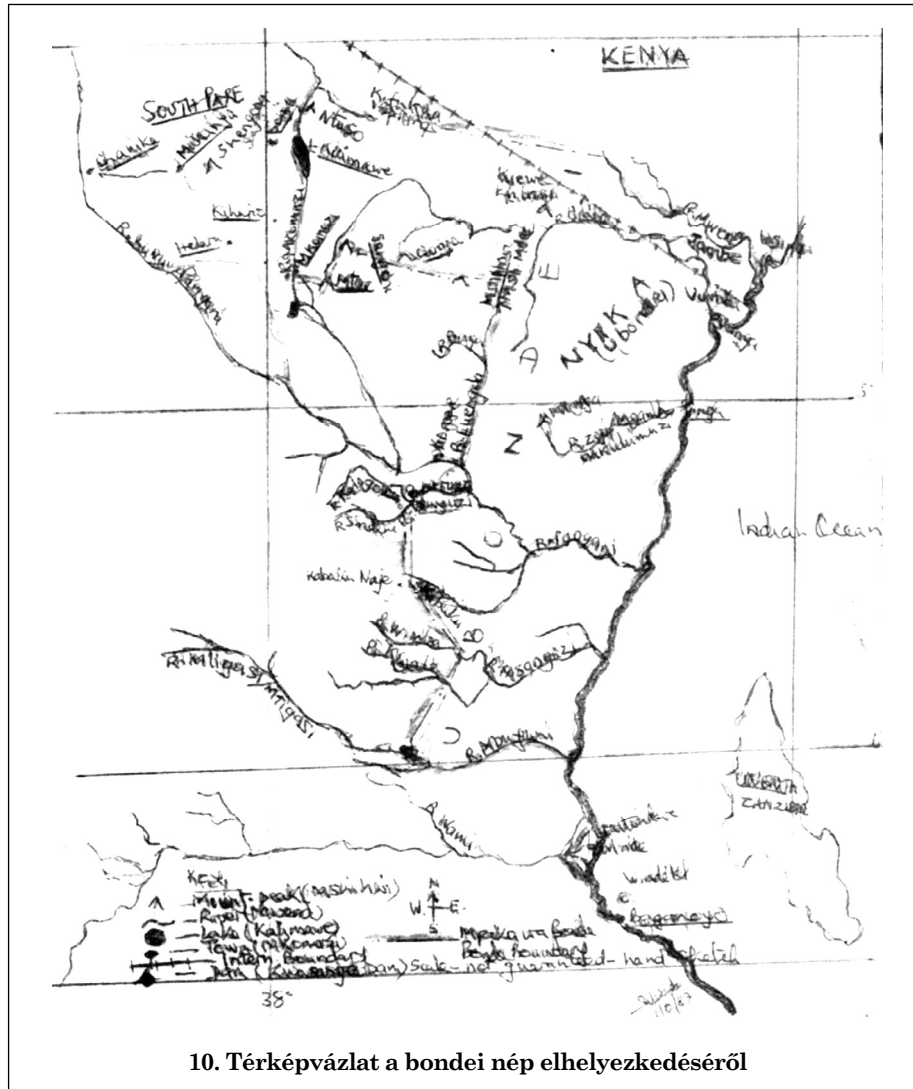
Ezen a téren segíthet az alábbi térképvázlat.

Ezen a térképen négy ország látható: északnyugaton Pareföld (Upare), délen Bondeiföld (Ubondei), délnyugaton Ziguaföld (Uzigua/Luvu), keleten Bondeiföld folytatása, közepén pedig Szambaaföld (Usambaa).

Uzigua/Luvu (Ziguaföld) területén a *ziguák/luvuk* élnek, akik a *zigua/luvu* nyelvet beszélik, amely a bondei, a zigua és a szambaa nyelvek keveréke. Nem helytelen tehát ezt a nyelvet a *kiboshazi*³ névvel illetni, mivel a három nép képviselői rendszerint megértik egymást. Tehát a *bondeik*, *ziguák* és *szambaak* megértik ezt a nyelvet.

² A *gothi*, *gosi*, *joshi* tőben kereshető a név eredete. Jelentése: 'hajóorr' → 'széllal szemben haladó' → 'makacs'.

³ A *shazi* (pl. -, *ma*-) szuahéli szó egyik fő jelentése: 'köteg', 'csomó'.

10. Térkép-vázlat a bondei nép elhelyezkedéséről

Ennek a területnek az alakja a nagy „I” betűre emlékeztet, vagyis nagyjából derékszögű, amint a két ága elválik egymástól. A vidék nagy része a Ruvu és a Mkomazi folyók közén terül el, és végül a Luwengela folyó keretezi be. A rabszolga-kereskedő karavánok korábban keresztülhaladtak rajta, jelenleg a Tanga vasútvonal szeli ketté. Szintén erre felé halad egy fontos autótűt. A terület bőséges csapadékot kap, s így a luvu nép nagy haszonra tesz szert az átutazókkal, oda igyekvőkkel, a városokkal és más központokkal folytatott kereskedeleméből. A ruvuk főleg földműveléssel, halászáttal és állattenyésztéssel foglalkoznak.

A partvidékről (Pangani, Mwarongo és Tanga felől) érkező utasok szívesen meg-megállnak Korogwe, Mombo, Mazinde vagy Mkomazi városokban, majd följebb, Bwiko és Uedaru településeken, mielőtt tovább haladnának ezen a fontos úton Moshi, Arusha és a Kilimandzsáró vidéke felé.

A tuvuru/ruvu nép a Ruvu folyó völgyében él, Korogwe várostól délre, Pareföld nyugati részéig, Makanya és Charika településekig. Ez a terület a Kikilindi nemzetségből származó szambaa főnök, Szembodzsa (Semboja)⁴ uralma alá tartozott az 1880-as években. Szembodzsa Mziwa/Mziwa nevű lánya zigua apósát odatelepítette. Ezt az apóst Kihungwi Mgalu néven ismerték. Kihungwi Kihusio állomás *bomája*⁵ helyén erős várost épített (erőddel együtt) Lukuta néven. Az védelmezte a törvényeit, és ott állította meg az országán keresztülhaladó rabszolga-karavánokat is, hogy a *bongo (hongó)* nevű vámot beszedje tőlük. Mkomazi, Kihurio, Hedera és Makanya piacai hasznára voltak a szambaa népnek, amelynek emberei sokféle árut adtak és vettek az áthaladó utazókkal folytatott kereskedelem során. Ezeken a piacokon bőséggel cserélt gazdát só, szóda, ruhaszövet, fegyver, vasáru, az élelmiszerek közül köles, banán, cukornád, rizs, egyszóval mindenféle helyi termék és rabszolgák is. A Mkomazi és Nguu környéki bozótvidék elefántcsontja messze földön keresett volt.

3. Philip G. S. Mdoe

A bondeik a törzsi fejlődés tükrében

(Morogoro, 1987. január)

A bondeik a 7–8. század óta léteznek. Bondeiföldről bővebb adatokkal csak a 18. századtól rendelkezünk, de azok is töredékesek, mint pl. a 18. században már létezett Usini és Vanga/Wanga kerületben „öt afrikai fejedelem uralkodott”. Ezek a fejedelmek a *Mwana Chambi Chambi* címet viselték. Közülük az utolsó hatalmát 1700 körül az arab Ba Alawi nemzetségbe tartozó hódítók döntötték meg, amiért ezek a fejedelmek nem hódoltak meg az iszlám előtt. További ismeretek megszerzése végett javaslom az Al Maszúdi néven ismert arab történettudós műveinek olvasását.

Ubondei partvidékének északi részén valójában Usini, Uwaanga, Ukigembe és Mwitwa wa Hoohoo együttesen alkotják a kenyai Bondeiföld (Bonde) területét, és kapcsolódnak a tőlük délre eső (s azokon keresztül) a legdélebbi vidékekhez, egészen a mai Nkingáig. Ezt a területet valaha a Régi Bondeiföld (Ubondei wa Zamani), illetve Nyika (vö.: Tanga-Nyika) néven emlegették.

⁴ Expedíciója során (1888) Teleki Sámuel személyesen találkozott vele; könyvében Hoehnel (Teleki Sámuel osztrák kísérője) is említi: 1988-ban a Magyar Tudományos Expedíció, Marinda mellett, Nguu falu határában, helyiek segítségével rálelt Szembodzsa főnök állítólagos sírhelyére.

⁵ Tüskésbozót-sövénnyel kerített hely.

Usini szárazföldi részét és szigeteit egyaránt a bondei nép *wasii* vagy *wasi* nevű törzse népesítette be. Ezt a wasi csoportot sokszor háborgatták az idegenek, még a határokon túli ázsiaiak is.⁶ Ezért részben elveszítették a szabadságukat és nyugalmukat. Végül, több évszázadon keresztül, kisebb-nagyobb csoportokban vándoroltak a szárazföld belseje felé, a Mwena és az Umba folyó mentén, keresztülváltak az Uki-gembe előtti Hoo-hoo (Horohoro) vidékén, és eljutottak egészen Utaitáig (Taitaföldig). Egy másik csoportjuk ellenkező irányba haladva keresztezte az előbbieket útját, így jutott el Upare (Pareföld) és Uszambaa/Uszambara (Szambaa-föld) vidékére, ahol keveredett az ott élő népekkel. A wasi népnek ez a töredéke nagyon szegény volt, s ezért csak a legalacsonyabb rendű munka, nemegyszer rabszolgamunka jutott nekik. Azon a vidéken elveszítették a becsületüket, nyomorban éltek, a mások jószágaira vigyáztak.

Az a kisszámú wasi, aki a helyén maradt a *kifundi* (*chichfundi*) néven ismert nyelvet beszéli, amely nagyon hasonlít a szuahéli *kigunya* és a (mombasai) *kimvita* nyelvjárásra.

A wasi területtől dél felé haladva eljutunk az Umba folyó torkolatvidékére, és elérjük Vanga/Wanga/Waanga/Wangozi/Wagosi városát. Az itteniek nyelve a legősibb *kibondei*, amelyik a mai szuahéli egyik forrása, és amelyet a kingozi/kivinga/kiwanga/kigosi néven emlegetnek. (Vö.: *'mgosi* – tiszteletre méltó ember' mai bondei nyelven).

Vangától délre Tanga városához és kikötőjéhez érkezünk, ahol a ma már kevésbé ismert *mtangata/mtang'ata/mtanga-tawi* elnevezésekkel találkozhatunk. Itt a bondeik *watanga* vagy *watang'ata* néven ismert csoportja telepedett meg. Ezek az emberek a *kitangata* nyelvet beszélik, amely szintén a szuahéli egyik forrása. Amikor Vasco da Gama 1505-ben erre járt, a *watangata* néppel és vendégeivel találkozott itt.⁷

4. Philip G. S. Mdoe

Bonde uralkodója (mgosingwa wa bonde)

(Morogoro, 1987. január)

Az uralomért (*ugosingwe*), hatalomért (*utawala*), királyságért (*utema*) versengő vagy arra megválasztható személy négy fő erénye:

Aki versengeni kész a Bondeiföld (Ubondei) fölötti uralomért/hatalomért, annak a következő erényekkel rendelkeznie kell:

1.) Legyen *művelt és szorgalmas!* Ezek szükségesek a kormányzás-hoz, s ezekért odaadóan kell tanulni, ahol csak lehet az öregektől, ma azt mondanám, hogy a modern iskolákban is; így sajátíthatja el, ho-

⁶ Valószínűleg a mai Kenya délkeleti partvidékére legkorábban érkezett indiai (esetleg arab vagy perzsa) elemekről lehet szó.

⁷ Mangata kisebb sziget Zanzibár északi része és a szárazföld között. A helyneveket, illetve azok lokalizálását illetően Mdoe tanító úr valószínűleg téved, vagy homályosan fogalmaz.

gyan érthet meg vagy vihet végbe különféle terveket, és hogyan kormányozhatja az embereit; és ezeket az erényeit azok tanúsíthatják, akikkel együtt ült az iskolában és még azok, akikkel jelenleg együtt él és dolgozik. A nevezett erényeket tanúsítókra (igazolókra) azért van szükség, hogy megvilágítsák azokat mindazok előtt, akik a versengőt kellően nem ismerik.

Megjegyzés: A Mgosingwa Tanács nem fogja segíteni őt ebbéli igyekezetében, egyszerűen semmiképpen sem lehet ostoba. Az írás, olvasás és számolás tudománya igen nagy érték manapság.

2.) Legyen *bátor* (hősies)! Legyen helyén a szíve, ha döntést kell hoznia, különösképpen, ha ezt a döntést várhatóan sokan kifogásolják majd; és leginkább a hamarosan végrehajtandó (ügyek) előtt: jogok biztosításakor, törvények végrehajtásakor és harci cselekmények alkalmával.

Megjegyzés: Az az uralkodó, akinek nincs helyén a szíve és nem elég bátor, csupán árnyék, ingatag zászló, amelyet nem érdemes követni.

3.) Legyen *hite* (*hívő*). A bondeik hitének lándzsahegye. (Zigua nyelven *mgasa/mgaza*). Legyen áhítatos! Legyen találékony és (az Úr) küldötte, elhivatott, az ősök követője! A bondeik szokásait tartsa be; népének egységét őrizze meg! Legyen az élő Isten harcosa és híve, értse és kövesse a bondeik törvényeit és hagyományait. Tekintse magáénak az Isten és a szellemek parancsait és előírásait, a bondei nép hitét stb., és védelmezze azokat!

Megjegyzés: Az a vezető, aki rendelkezni kíván ezekkel az erényekkel, kerülje azokat, akik álszentek, és valójában népének hite, szokásai és hagyományai ellen vannak.

4.) Legyen *segítőkéz* (támasz), *haladó* (igyekvő) és *ügyes*! Ez az erény szükséges a helyes életvitelhez, ami a hit tanításának megfelelő életet jelenti, így lehet záloga bondei népe hitének és közös rendjének.

Ha hívő, tisztességes emberek vezetője, mindezen erények birtoklója, akkor együtt haladhat egész népével, mindenféle részrehajlás nélkül.

Megjegyzés: Ez az erény lehetővé teszi számára, hogy az alattvalói hitbéli összeütközéseit elsimítsa, a rétegek és rangok súrlódásait megszüntesse, viszálykodásait és az azokkal járó gyűlölködést fől számolja.

Ha valamely ember mindezekkel az erényekkel rendelkezik, olyanná lesz, mint fény a sötétségben; akkor sikeres lehet az élete iskoláiban, fejlődésében, munkájában és általában a szomszédjaival való együttélés során.

5. Philip G. S. Mdoe

Az uralkodó/fejedelem/főnök megválasztásának rendje

(Morogoro, 1987. január)

A bondeiknél az uralkodó megválasztásának és a hatalomba történő beiktatásának nyolc lépcsőfoka van:

Első lépés: sokrétű, előzetes vizsgálódás után kiválasztják a leendő fejedelem nevét a versenyben állók és megválaszthatók közül. Ehhez szükséges valamennyi *kaya* (település) előzetes hozzájárulása Mzimkulu⁸/Muhezáig.

A versengőnek meg kell felelnie a vizsgálatok során a „királyságra–fejedelemségre pályázók iránti valamennyi speciális követelménynek”, minden szinten. Utána gondoskodni kell arról, hogy a pályázóval kapcsolatos hírek és ismeretek szabadon elterjedhessenek.

Második lépés: kívül szükséges, hogy minden kormányzati testület, egészen a legmagasabbig, a népi tanácsig, megvitassa a jelölt helyzetét, s végül a választási bizottság kitegye őt válogatott próbáknak, hogy nem rendetlen, gyáva, ellenségeskedő, rosszerkölcsű-e stb. E bizottság vezetőjének elnevezése Semkuzi/a. Amikor ő elvégezte a feladatát, általában azt mondják: *Semkuzia kakuza* (a. m.: ’a Semkuzia fölemelte’). Régi szokás szerint ezt a Semkuziát a Bonde la Grati vidékről választják, ahol valaha Makuzi, egész Bondeiföld központja és székhelye volt.

Harmadik lépés: a ’Koronázási’ (beiktatási) Bizottság gondoskodik a védelem minden eszközéről. Ez a bizottság határozza meg és hirdeti ki a koronázás (beiktatás) napját. A Semkuzia utasítja a segítőt, hogy ügyeljenek rá, nehogy a jelölt kihagyjon bármely lépést, s hogy mindig a következő kerüljön sorra. Két nappal a beiktatás időpontja előtt a kiválasztott fiatalok csoportjai cipelik a vállukon. Ezeket a csoportokat a tagjaik idősebb fivérei vezetik egészen az Ukoka/Lukoka néven ismert városig.

Hajnaltájban a jelöltet fölkészítik. Más szóval végleg meg kell tanulnia, mit kell véghezvinnie ahhoz, hogy megőrizhesse leendő alattvalóinak, vagyis egész népének egységét. Ezen a napon az ifjak nem alusznak. Reggelre kelve leborotválják a kiválasztott feje tetejét, azután elkísérik a szertartás színhelyére. Ha muszlim, a mecsetbe, ha keresztény, a templomba, ha ’pogány’, a szentélyükhöz. Odafelé vezető útján elkísérik a testőr csapatok és a Koronázási (beiktatási) Bizottság tagjai.

Negyedik lépés: miután (a kiválasztott) megfordult a maga szent helyén, el kell indulnia a koronázás/beiktatás színhelyére. Mindezeket előre biztosítják, mivel a koronázás napja van.

/A szükséges dolgok (F. N. G. kiegészítése):

- a.) a beiktatás kellékeit a Koronázási Bizottság kíséri;
- b.) a védelmi csapatokat az egész ország területén mozgósítják, mivel ebben az időszakban fenyeget a legnagyobb veszély;
- c.) a koronázás (beiktatás) színhelyét biztosítják, és négy „Nku” nevű részre osztják. A beiktatás színhelyének vagy tányérszerűen bemélyedőnek, vagy kiemelkedőnek kell lennie, hogy a koronázás (szertartása – F. N. G.) jól látható legyen. A terület első szektora (Nkii) a koro-

⁸ Mzimkulu ↔ mji mkuu (szuahéli) = ’főváros’; legtöbbször Muhezát tekintik Bondeiföld mai legfőbb központjának.

názás és a Koronázási Bizottság helye, a második a véneké és az öreg harcosoké (*nkonde*); a harmadik a zenészeké és alattvalóké; a negyedik a meghívott díszvendégeké és mindenki másé.

d.) Ezen a napon tilos és bűnös dolog megittasodni vagy egyáltalán italozni, amíg a beiktatás szertartása le nem zajlik, és a kürtös jelet nem ad a mulatság kezdetére.

e.) Szintén bűnös dolog bármilyen rendbontás, verekedés, vérontás, vagy akár lármázás ezen a napon. Ebben az időszakban a védelmi csapatok egyáltalán nem pihenhettek.

f.) Ételt és italt fogyasztani, bármilyen szórakozást űzni csak a beiktatási szertartás végeztével szabad. Utána a mulatozás és ivászat akár három napig is eltarthat. A vendégek nagy része mámorosan tér nyugovóra.

Ötödik lépés: A koronázáson a vének, a Koronázási Bizottság tagjai, valamennyi védelmi csoport vezetője, minden vallási felekezet (muszlimok, keresztények, pogányok) ifjainak vezetői, a főnökök stb. közreműködnek a békés körülmények biztosításában, és ügyelnek arra, hogy semmiféle lényeges mozzanatot ne hagyjanak figyelmen kívül. A beiktatási szertartás befejezése előtt a megkoronázott uralkodó föllobbantja az (ünnepi – F. N. G.) tűz lángját. A hagyományok szerint a széke háromlábú, régi típusú, vagy újabban mai készítésű. Az ülőkéjének homorúnak kell lennie, és akármilyen fajta, csak három lába lehet, nem több. Még a kívülről származó szék esetében is csak az ősi három láb a megengedett.

Hatodik lépés: A koronázási helyszín második szektorában általában az öreg harcosok, tekintélyes vének, valamennyi csapat vezetői, a Koronázási Bizottság tagjai a Semkuzia/Mkuza Mkuu vezetésével, a kaya-főnökök és a speciális „Nkondo”csapat tagjai foglalnak helyet. Miután a szertartás lezajlott, a kiválasztottat bemutatják, megesküszik és kéréssel fordulnak hozzá. Majd, miután díszöltözékének az utolsó darabját is ráadják, a fölkelést ad a Nkondo csapatnak. A csapat erre a jelre elindul az eskütétel színhelyéről, s a fejedelem előtt haladva táncol és a híres dalt énekli:

*Nkondo yangu ni Ndodo, ee, ie, ee;
Nkondo yangu ni Ndondo, ee, ie, ee;
Nkondo, yangu ni Ndodo Hende katambie!
Ukatamba, utambe na uta, ee, ee, nimashumu.⁹*

Megjegyzés: A bondeik demokratikus szokása szerint minden jogos és értelmes döntés meghozatala után eléneklik a Nkondo dalt. Például törvényes házasságkötéskor. Amikor a Nkondo csapat visszatér a he-

⁹ A bondei nyelvű betét értelmezését az A. H. következő számában megjelenő bővebb bondei tanulmányban közöljük. – F. N. G.

lyére, az emberek kiáltozással fogadják: „Hejhó, a hősök megint a mieink! A mi embereink! A mi hőseink! Az én hőseim!” stb.

Hetedik lépés: Amikor a Nkondo csapat hazatér, a nők is köszöntik, ugyanazzal a dallal. Utána a csapat vezetője mindenkit fölállásra szólít, hogy úgy énekeljék el a „Bonde az enyém” (Bonde si yangu) kezdetű dalt. Ha mégis akadnak, akik ülve maradtak, a kórusok tovább szóraztatják (nyugtatják) őket, pl. A „Hazánk Bondeiföld...” (Nsü yetu ya Bonde) kezdetű énekkel.

Nyolcadik lépés: Amikor a hazafias dalokkal végeztek, a csapat vezetője kihirdeti, hogy az uralkodó szólni kíván az emberekhez. Elsőként a falufőnök szólítja meg az uralkodót:

Főnök: *Király, urunk vagy? Fejedelem, Urunk vagy?*

Fejedelem: *Ó igen, uratok, fejedelmetek vagyok, és ti az én barátaim igen!*

Főnök: *Igen, főnök, az vagy, igen, igen, te vagy, igen!*

Fejedelem: *Ó igen, uratok, fejedelmetek vagyok, és ti az én barátaim!*

Főnök: *A hajbókolók takarodjanak!*

Végül a főnök megnevezi az uralkodót, majd az első szektorban helyet foglalók (vezetők és vezetettek) utána kiáltják. Ezzel a nyolc fő lépés végére értünk.

A főnök és a kürtösök kihirdetik, hogy a nagy eseménynek vége, és a harmadik szektorban lévő zenészek rázendíthetnek a muzsikára. Az első szektorbeliek nem keverednek az alattvalók tömegébe, elvonulnak pihenni. A Nkondo vénei a palotában helyezkednek el. A harmadik szektorban lévők, vagyis a jeles vendégek a tanácskozások házában kapnak előre előkészített szállást. Az utolsó szektorbeliek oda igyekeznek, ahol ingyen ruhát, ételt és italt osztnak, majd a település kijelölt részén térhetnek nyugovóra. A vendégek negyedei azok, ahol a szállásaikat kijelölték, és ételüket elkészítették.

A mulatozás három napig engedélyezett. Utána ideje hazafelé szedelőzködni.

Hatféle bondei dob létezik (alakjuk és a megadott méretek átlagosak):

1.) *Msondo/sondo*: basszusdob; átmérő: 18 hüvelyk, magasság: 20–30 hüvelyk.

2.) *Mnkinda/ukoo*: mély basszus dob; átmérő: 13–14 hüvelyk, magasság: 20–30 hüvelyk.

3.) *Ntuntu/nchapuo/nchapuo singo*: közönséges tenor dob; átmérő: 9–10 hüvelyk, magasság: 12–20 hüvelyk.

4.) *Mkibi/kibibiizo*: alt dob; átmérő: 7–8 hüvelyk, magasság: 9–11 hüvelyk.

5.) *Mjoa/mgoma kuulkingii/muungua*. átmérő: 20–24 hüvelyk, magasság: kb. 5 láb. Különleges, alkalmi, nagyon mély hangú basszudob. A Kilindi-beliek pl. a főnökük vagy más jeles személyek halálát tudatják vele. A hangját ilyenkor *Muungua wa bondei* (kb. 'a bondeik egysége') névvel illetik. Csak össznépi és nagyon fontos események alkalmával, pl. trónfoglalás, *mtema* nevű nemzetségi szertartások, *fika*, *simuzi* stb. nevű szertartások alkalmával használják.

6.) *Pati/patiko/nkonta/goda*: ritmusdob, „kasztyanetta”, különböző méretekben készül. A külseje és formája is többféle lehet, használhatnak hozzá egy, két vagy négy vastagabb vagy vékonyabb ütőt. Lehet rajta egy–négy lyuk, mindegyik 2 hüvelyk átmérővel.

Megjegyzés: A *patiko* nevű dobokat általában puhafa rönkből készítik. A fafajták lehetnek: *mfune* (*Sterculia appendiculata*), *msinga* (*Trema guineensis*), *mbangewe* (?), *mzinga/furi* (*Bixa orellana*), *msunobari* (trópusi fenyőféle) (*Poinciana regia* !?), *mfufu* (*Vitex cuneata*), *mtindi* vagy *mtini* (fikuszféle) (*Ficus carica* !?), *mpumu* (?). Bőrözésükhöz bármilyen megfelelő vad- vagy háziállat bőre használható. Az 5-ös sz. dob (*mjoa*) speciális ünnepekkor (haláleset, áldozati szertartások, vendégek fogadása, szomszédok értesítése ilyen esetekről, pl. hogy a bondeik szomszédjai értesüljenek a szultánjuk haláláról és az azt követő gyászról).

Bondeiföldet ma legföljebb a ritkaságszámba menő, részletesebb néprajzi térképek jelölik. Tanzánia nemzetépítő politikájának egyik (sajnálatos) mellékterméke az egyes etnikai közösségek azonosságtudatának lemorzsol(ód)ása. Ezért tekinthetők figyelemreméltó dokumentumoknak Mdoe tanító úr szerény följegyzései. Tartalmuknak megítélése kapcsán számos kétely fölmerülhet. Például, amire megalkotójuk valószínűleg a legbüszkébb: a történelmi tudat és a múlt ismerete, egyzersmind a legbizonytalanabb rész. Olyan térségben, ahol legjobb tudásunk szerint a ma megkülönböztethető etnokulturális egységek legtöbbje 5–600 éve jöhetett létre, több mint merészség ezerévesnél is jóval mélyebb tradíciókra hivatkozni.

A másik oldalon viszont talán az a legérdekesebb, amit a szerző hétköznapiak, magától értetődőnek tekint. Egyrészt, mert ez az ő igazi világa (legalábbis szellemileg), abban él, hiszen a lakóhelye, Morogoro elég távol (kb. 300 km-re) esik Bondeiföldtől, azonosságtudata azonban szilárd. A távolból is fizeti a „törzsi adót”, követi népe mindennapjainak eseményeit, mélységesen foglalkoztatja annak múltja és jövője. Közlései hitelesek. A szakirodalomból merített kiegészítő ismeretek birtokában ezek képezik majd az *Africana Hungarica* következő számában közlendő bővebb tanulmány tárgyát.

(*Africana Hungarica* (Budapest), 1998, 1, 1, 293–302. old.)